

La població del segle XIX a Torroella de Montgrí ***

---

1. CARACTERÍSTIQUES GENERALS

Si el segle XVIII el consideràvem com un segle xarnera, de canvi, de lluita entre la vida i la mort amb resultats desiguals i victòries favorables a la supervivència encara menors (1), el segle XIX representa el definitiu triomf. Triomf, és clar, de l'home blanc, el qual una vegada descobert el món el posà al seu servei i es repartí el pastís. La nova fase industrial, iniciada a darrers del segle XVIII, va permetre un creixement general de la població. Solament al llarg del segle XIX la humanitat augmentà gairebé tant com la resta de milers i milers d'anys de la seva història. Aquest èxit espectacular i sorprenent fou, en primer lloc, a causa d'una disminució important de les taxes de la mortalitat després del progrés de la medicina i de la higiene. El descobriment de Jenner de l'any 1796, la vacuna contra la verola, s'aplicà per primera vegada a Catalunya a la població de Puigcerdà, precisament l'any 1800 pel Dr. Francesc Puigguillem. A mitjan segle dinou la medicina afirmà la seva dignitat de ciència i l'obra de Claudel Bernat **Introducció a l'estudi de la medicina experimental** (1865), fou un manifest de la nova escola en favor de l'experimentació. L'anestèsia (1846) i els antisèptics (1867), suposaren passos claus per a la cirurgia. Els treballs de Pasteur i Kock entre 1870 i 1885 representaren un esdeveniment cabdal conegut com la revolució microbiana. A la vegada, la millora dels hospitals, una superior higiene viària, una alimentació més sana, les primeres mesures governamentals de caire social, el desenvolupament de les assegurances per prevenir les conseqüències de les malalties, accidents i vellesa, culminà, ja a darrers de segle, amb els treballs concrets per lluitar contra la tuberculosi o afavorir activitats esportives i a l'aire lliure com la mateixa reobertura dels Jocs Olímpics per Pierre de Coubertin que quedaren com el símbol de l'atenció al cos humà, molt oblidat des dels temps clàssics. Poc a poc, doncs, es passà d'una concepció de la vida temorenc i fatalista a una visió optimista de l'existència en comprovar-se que l'home podia vèncer el mal físic i superar bona part de les calamitats que havien afligit la humanitat fins aleshores.

(1.) Vegi's *Llibre de la Festa Major*, 1977, «La població del segle XVIII a Torroella de Montgrí».

La disminució general de la mortalitat s'aconseguí després d'una lluita que, en part, es perllongaria al llarg dels primers anys del segle XX, perquè la humanitat es veia compromesa: 1er., per una encara forta mortalitat infantil. 2on., per accidents de tipus tradicional que, esporàdicament, mes amb regularitat, no deixaren en pau cap generació. 3.er, per una desigualtat davant la mort. La mort era poc democràtica. En **El Manifest**, Marx i Engels ja asseguraven que la medecina era servidora solament de la burgesia. El fet de què la tuberculosi fos considerada com la malaltia dels pobres, o bé les dites populars (2) ja indiquen la consciència que hom tenia referent a l'acció determinant de les condicions de vida sobre la salut.

Les taxes de natalitat trigaren més a baixar que les de la mortalitat i d'aquesta manera, mortalitat i natalitat es van separar progressivament provocant en el segle XIX un «boom» o explosió demogràfica sense precedents. A partir de l'any 1860 s'inicià una nova fase: la família començà a ser menys nombrosa, la natalitat baixà suaument, però sense reposar, acostant-se a la mortalitat

Un darrer fenomen demogràfic important del segle XIX fou que la industrialització va desenvolupar les ciutats (3) convertint-se, moltes vegades, en refugi de totes les misèries. Les migracions, tant interiors com internacionals, van deixar de ser quelcom minoritari per esdevenir un fenomen de masses.

El pensament liberal del segle va estar impregnat de les idees de Malthus (4), però també foren nombroses les reaccions antimalthusianes que tenien en comú un rebuig a l'individualisme liberal considerat propi de l'egoisme burgès. Els pensadors socialistes tenien fe en el futur de la humanitat. Per a Marx, la misèria obrera no era fruit de la sobrepoblació sinó de la distribució desigual i injusta de la riquesa; acusava la teoria de Malthus de burgesa i conservadora i denunciava que el que en realitat es proposava era evitar el desenvolupament del proletariat perquè, cada vegada més nombrós, no representés un perill per a la propietat pri-

---

(2). Per exemple aquestes *Coblas novas*, anònimes, de la primera meitat del segle XIX:

«Unas coblas novas
vos vull explicà,
lo honor dels pagesos
al que ve parà.
Els regan la terra
a còpia de suós

y ab la seva eskena
se mantenen los senyors.
Tota la jen noble,
fins lo mateix Rey
se fan las tiretas
de la vostra pell.»

(3). El cas més espectacular és el de Londres que va passar de 960.000 hb. l'any 1800 a 2.300.000 l'any 1850 i a 4.800.000 el 1881.

(4). Malthus (1766-1834) va viure a Anglaterra. L'any 1790 va publicar un llibre titulat *Assaig sobre el principi de la població*, en el qual exposava els seus arguments considerant dues variables: creixement de la població i recursos alimentaris, mentre la població creix en proporcions geomètriques, els aliments solament poden fer-ho en sentit aritmètic:

Població= 1-2-4-8-16...

Aliments= 1-2-3-4- 5...

Aquesta diferència crea un esvoranc entre població i recursos, essent font de conflictes, guerres, fams i misèries; conseqüentment calia reduir la natalitat.

vada. Així mateix el socialista llibertari francès Proudhon, expressava la seva disconformitat envers Malthus afirmant que era ell l'únic home que sobrava a la terra. Les reaccions contràries a Malthus també vingueren d'altres camps, com el nacionalista, el d'inspiració religiosa i el del positivisme d'August Comte. Aviat, però sorgí en medis anglo-saxons un neomalthusianisme defensor de que la multiplicació dels homes no era un bé volgut per Déu. Van ser ells que van difondre tots els procediments de limitació de naixements perquè veien en el control de la natalitat el mitjà de lluita contra la misèria, però els mitjans contraceptius varen ser coneguts i utilitzats solament per la burgesia, no pel proletariat. Aquest neomalthusianisme va penetrar a finals de segle a altres països sense que les opinions sobre el mateix fossin unànimes i així, tot i que va influir a la socialdemocràcia alemanya, ja en el congrés de l'any 1913 personalitats com Rosa Luxemburg i Clara Zetkin es pronunciaren en contra de la «vaga de ventres» i proclamaren que «el nombre era un factor decisiu de la victòria del proletariat».

Després de fer referència al marc general anem a veure com estava la situació a Torroella.

2. EVOLUCIÓ DEL SEGLE A TORROELLA (5)

2.1. Evolució general (6).

El segle XIX va tenir un mal començament perquè, en general, les poblacions catalanes sofriren molt negativament les conseqüències de la Guerra Gran i la Guerra del Francès (7). Cal observar el cas de Torroella que de l'any 1793 al 1795 contabilitzà quatre centenars de morts i durant el trienni 1808-1810 va enterrar 517 persones (8); aquesta generació va ser destruïda per la fam i la guerra. Alguns llocs arrossegaren durant temps les nafres que havien deixat aquests anys maleïts. Es parla així de «generacions buides» i la baixa natalitat d'algunes poblacions a partir de 1862 és conseqüència de l'arribada a l'edat de procrear dels nascuts en el període 1832-1841 que, a la vegada, corresponia a la generació procreadora dels nascuts durant la Guerra del Francès. Aquesta coincidència no s'observa a Torroella. La població es va recuperar fàcilment gràcies a una immigració que, encara que no massiva, aniria tapant els forats de les «generacions buides».

---

(5). Totes les dades fan referència a la totalitat dels nuclis del terme municipal.

(6). Per a l'estudi de la població del segle XIX a Torroella continuem disposant de la rica font de l'arxiu parroquial amb l'avantatge que, per aquest segle, a diferència del que passava per l'estudi del segle XVIII, no manca ni un sol llibre de baptismes, d'enterraments ni de matrimonis i les dades són anotades amb molta més cura. Són poquíssimes les partides, per exemple, en les quals no hi consta l'edat. Sobre les característiques, limitacions i altres detalls d'aquestes fonts, vegi's l'estudi ja mencionat del LL.F.M. 1977.

(7). NADAL, J.: «Les grandes mortalités des années 1793 a 1812: effets a long terme sur la démographie catalane». *Problème de mortalité. Méthodes, sources et bibliographie en démographie historique*, Liège, 413 pp.

(8). A Olot, per exemple, es produiren 1.237 morts solament durant l'any 1809. *Ibid.*, p. 421.

Fent una comparació amb 12 poblacions de les comarques gironines (9), mentre que a 6 d'elles la població de l'any 1830 no ha recuperat la que tenia al cens de 1787, 6 d'altres superen lleugerament la xifra d'aquest any. Solament Santa Coloma de Farners i Sant Feliu de Guíxols sobrepujen el percentatge de creixement de Torroella (20,8%).

Per a l'estudi del segle XIX disposem de censos més sovintejats que no pas els del segle XVIII (10). La població de Torroella que consta en els diferents nomenclàtors seria la següent:

Any	Població	1877	3.819 h.
1857	3.873 h.	1887	4.035 h.
1860	3.738 h.	1897	3.867 h.

Les dades de la primera meitat del segle són poc fiables (11). El primer cens modern és el del 1857. Tot i que els censos de la segona meitat del segle estan mancats d'una certa homogeneïtat per establir comparacions (12), permeten caminar ja amb molta més seguretat, si res més no per disposar d'unes xifres de població absoluta perfectament versemblants.

Del 1787 al 1857 la població de Torroella augmentà en un 50%. En aquests mateixos anys en tot el Principat hi hagué un increment del 88,7% de la seva població, és a dir, fou un creixement generalitzat que, pel que s'ha dit abans, seria sobretot entre 1830 i 1857. A partir d'aquest darrer any s'observa un petit retrocés verificable ja el 1860. A l'any 1877 no s'havia pogut recuperar del tot la població del 1857. Aquest fenomen fou seguit a moltes poblacions catalanes sobretot pel procés d'urbanització. Part de la població emigrà cap a Barcelona, ciutat on s'estava experimentant un gran canvi industrial coincidint amb uns anys d'eufòria econòmica: els de la «febre d'or». També en aquesta època s'havia iniciat l'emigració a Amèrica (13). Durant aquests anys emigrarien bastants torroellencs ja que, com veurem tot seguit, eren anys de forta natalitat.

El creixement que s'experimentà entre l'any 1877 i el 1887, precisament quan va disminuir el nombre de fills per matrimoni, va ser a causa de la immigració que per primera vegada donarà un saldo favorable compensant el descens del creixement vegetatiu (diferència entre naixements i defuncions). Possiblement arribarien ara gent d'altres pobles a Torroella, sobretot de l'Alt Empordà on la vinya els hi era més vital per a la subsistència que no pas a la plana del Ter on, arribada la

(9) ALBERCH, R.: *Els orígens de la Girona contemporània*, Col·lecció de monografies de l'Institut d'Estudis Gironins, n.º 6, Girona, Masó, 1978, p. 45.

(10). A l'Arxiu Municipal no es conserven tots els censos del segle XIX, però es troben còpies dels resums a l'Institut d'Estadística de Girona.

(11). Les més aproximades possiblement són les de 1830 i 1842. Torroella tindria 3.120 i 3.500 habitants respectivament.

(12). Solament en algun d'ells hi consta l'edat, procedència, etc.

(13). Entre 1861 i 1877 van emigrar 56.024 catalans.

fil·loxera l'any 1880 (14) no tindria més possibilitat de canviar vers altres conreus. En definitiva, sense ser bona la situació econòmica a Torroella, seria millor que la de molts altres indrets no llunyans.

Els anys de fi de segle tendiren a l'estabilització o disminució de població, la qual cosa queda reflectida a Torroella per una manca de moviments migratoris i, a la vegada, per una creixent disminució de la natalitat.

El saldo general entre els naixements i morts en xifres absolutes de tot el segle (13.081 i 9.956 respectivament) és clarament favorable als primers (3.125). Per observar el canvi produït respecte al segle XVIII, cal veure que mentre dels 17 quinquennis estudiats d'aquest segle, 9 sortiren negatius (amb més mortalitat que natalitat), dels 20 quinquennis del segle XIX solament dos són negatius, els corresponents als dos estralls més importants: 1835-1839 i 1885-1889. Aquests canvis feren que la densitat de població torroellenca durant la segona meitat del segle XIX voregés els 60 habitants per quilòmetre quadrat (15); les xifres que donàvem referents a l'any 1717 eren de l'ordre de 29,4 i de 39,5 pel 1787.

2.2. La natalitat (16).

Observant el gràfic n.º 1 es veu una certa regularitat sobretot si es compara amb l'evolució general del segle XVIII (17). La diferència entre els anys de més naixements (207 i 177) i els de menys (62 i 73) dels segles XVIII i XIX respectivament, és en aquest darrer més petita. L'evolució segueix un ordre i sense tantes estridències (gràfica menys dentada). Així tenim 32 anys del segle XIX (21 dels quals de la primera meitat del segle), entre 140 i 159 naixements; 27 anys entre 120 i 139 naixements, amb un equilibri entre les dues meitats del segle; 23 anys, amb un clar predomini favorable a la darrera part del segle, entre 100 i 119 naixements; 9 anys més (7 dels quals són de la segona meitat), amb menys de 100 i, finalment, a l'altre extrem, 9 d'altres (dels quals solament 2 són de la segona meitat del segle) amb més de 160 naixements. Queda palès que la natalitat a Torroella segueix una regular i clara tendència a la disminució com arreu.

Les taxes de natalitat són molt més reduïdes que les del segle XVIII (42,4 per mil entre 1715-1719 i 59,3 per mil entre 1785 i 1789). A la segona meitat del segle XIX tenim:

---

(14). Sobre la fil·loxera vegi's el documentat treball de Joan Radressa «L'agricultura torroellenca d'ara fa cent anys. Aparició de la fil·loxera». LL.F.M. 1980.

(15). La mitjana del Baix Empordà de l'any 1860 era de 70,9.

(16). Per a l'estudi de la natalitat analitzem els llibres de baptismes i per a la mortalitat els d'enterraments. Hi ha motius per suposar que no hi havia un divorci entre el que ens interessa (naixements i defuncions) amb el que quedava registrat (baptismes i enterraments). Per exemple, l'alt percentatge de morts «albats» abans de les 24 hores del seu naixement i batejats per la mateixa llevadora o els batejats condicionalment.

(17). Vegi's el gràfic corresponent al segle XVIII en el LL.F.M. 1977.

a) 1885-1859 (18) = 29,8 per mil. És una taxa menor que la mitjana del Principat, la qual fou del 33,5 entre 1858-1860 i la del conjunt de l'Estat espanyol, 35,8 (19), també menor que Girona ciutat, 1857 = 30,7 (20), però semblant a la mitjana de les poblacions de la Costa Brava, 1857 = 29,6 (21).

b) 1875-1879 = 38,3 per mil. S'experimenta un augment arreu encara que no tan espectacular com el torroellenc. La mitjana del Principat fou del 35,5 i la de l'Estat espanyol del 37,5. Girona ciutat, en canvi, es manté = 30,5 i les poblacions costaneres passen a una mitjana del 31,6. L'augment de les taxes de natalitat és fàcil de deduir que fou a causa d'un rejuveniment de la població produït per la immigració d'elements joves. Per confirmar aquest punt hem calculat les taxes de fecunditat (22) que pel quinquenni que estem comentant resulta de l'ordre del 158,8 per mil (23) mentre que, per exemple, a Girona ciutat era del 106,6, i Palamós del 105,9.

c) 1885-1889 = 27,1 per mil. Es dona una disminució en picat. Aquest índex és més semblant a la taxa anglesa que a la francesa (24). Girona ciutat augmenta a un 33,0 per mil.

d) 1895-1899 = 26,3 per mil. Nova disminució general. La mitjana del Principat a fi de segle era de l'ordre del 27,1 per mil i la de les poblacions de la Costa Brava del 25,2 per mil.

2.3. La mortalitat.

La corba de la mortalitat del gràfic 1 ofereix el darrer gran espectacle d'irregularitats, no tan esbojarrades com les puntes constants del segle XVIII, però su-

---

(18). Per a tenir dades més reals hem calculat mitjanes de quinquennis.

(19). BALCELLS, A., i altres: *Història dels Països Catalans*, Barcelona, Edhasa, 1980, p. 223.

(20). PORTELLA, J. i ALBERCH, R.: «El desenvolupament demogràfic i les fluctuacions dels preus del blat, 1856-1910» a *Girona del segle XIX*, Girona, Gòthia, 1978, p. 32.

(21). Hem calculat la mitjana de les poblacions de St. Feliu, Palamós, St. Joan, Lloret, Blanes, Tossa, Begur, Cadaqués, Llançà i L'Escalada detallades a BARBAZA, Y.: *Le paysage humain de la Costa Brava*, París, Armand Colin, 1966, p. 105.

(22). Les taxes de fecunditat són el resultat d'aplicar la següent operació:

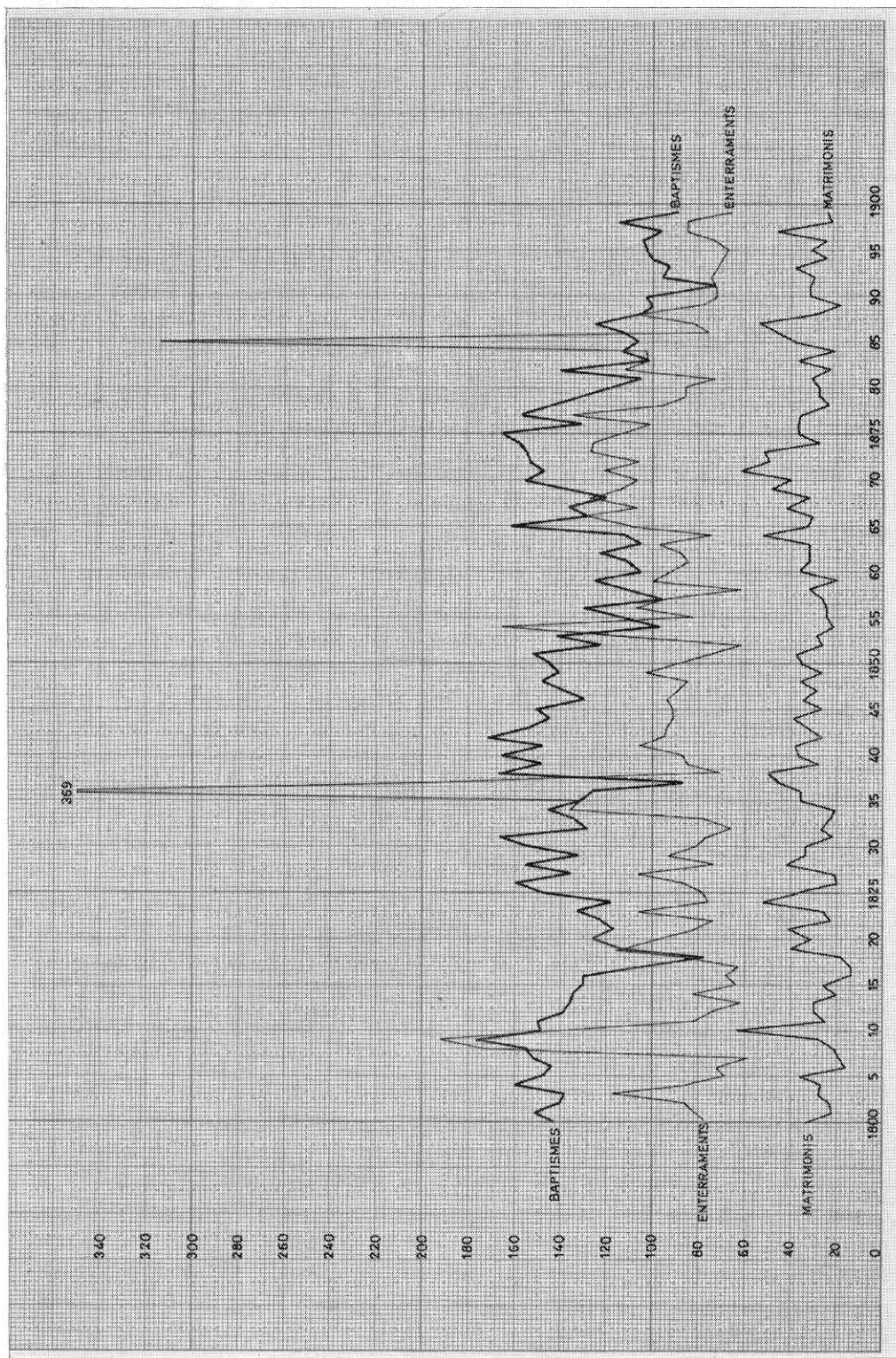
Naixements x 1.000

Dones de 15 a 49 anys

(23). És a dir, cada 1.000 dones de 15 a 49 anys tenien 158,8 fills, de mitjana anual durant el quinquenni 1875-1879.

(24).	Anglaterra	França
1800	natalitat 37 per mil	33 per mil
	mortalitat 27 per mil	28 per mil
1900	natalitat 30 per mil	22 per mil
	mortalitat 18 per mil	20 per mil

Gràfic I: Evolució general, per anys, dels baptismes, enterraments i matrimonis.

ficients per a veure que la vida guanyava batalles, però no la guerra als estralls mortífers.

L'any rècord del segle fou el 1836 amb un total de 369 morts, molt prop de les 390 del malastruc any 1775, màxima mortaldat del segle XVIII. Hom pot suposar el que representaven aquestes xifres en una població que no arribava als 4.000 habitants. La mínima fou l'any 1807, únic del segle que, amb 59 morts es queda per sota de la seixantena de defuncions anuals.

De totes maneres, malgrat viure amb tanta inseguretat, els coeficients de mortalitat havien disminuït radicalment respecte el 62,6 per mil que ens donava la mitjana dels anys 1785-1789. A la segona meitat del segle XIX tenim les següents taxes:

a) 1855-1859 = 23,1 per mil, xifra inferior a la de 26,6 que és la que correspon a la mitjana del Principat i a la de 27,9 del conjunt de l'Estat espanyol.

b) 1875-1879 = 27,9 per mil, una mortalitat superior a la del quinquenni 1855-1859. Coeficient que també augmentà a nivell del Principat = 30,7 i a l'Estat espanyol = 30,0.

c) 1885-1889 = 32,6 per mil, nou augment en coincidir amb el còlera.

d) 1895-1899 = 19,5 per mil, la taxa de mortalitat ha fet un pas transcendent en baixar per sota del 20 per mil, xifra molt semblant a les de França i Anglaterra de l'època.

Les epidèmies durant el segle XIX eren mortíferes i, si la verola havia estat vençuda, ara, a més de la febre groga, seria el còlera el flagell principal. Aquesta malaltia afectà Torroella en el període de 1834 a 1837, els anys 1853-1854 i el 1855, però també va tenir incidència els anys 1859 i 1865. Anem a observar més de prop aquests períodes més negatius del segle.

a) 1834-1837. En quatre anys moriren a Torroella 825 persones de les quals una majoria seria a causa del còlera. Però, una vegada més, es donà la culpa de la mortalitat excepcional al conreu de l'arròs, perquè, casualment, després de la prohibició de sembrar-lo l'any 1793 per salvaguardar la salut de les tropes estacionades en el país amb motiu de la Guerra Gran, un decret del 12 de novembre de 1832 havia facultat de nou la sembra d'arròs a la comarca de l'Empordà. Els primers en demanar el permís varen ser els components de l'ajuntament de Pals en el lloc de l'estany Bernagar, terrenys pantanosos i malsans. Els metges varen informar favorablement per a la sembra, considerant que ajudaria a fer les terres més salubres. El permís va ser per quatre anys, a manera d'assaig. Es començà el conreu l'any 1833. En vista de l'èxit es va sol·licitar estendre'l a més terres. Després de dos anys de més forta mortalitat que la de costum, el 1836 esclatà una fortíssima epidèmia que va plantejar una gran preocupació. La subdelegació de medicina i cirurgia de Torroella de Montgrí va avisar a finals del mes de juliol a la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona de la situació. Atribuïa les causes «a las comunes de la estación excesivamente calurosa», «...nadie ignora la topo-

grafía del país entrecortado a cada paso de charcos, aguas senagosas y estancadas que según su particular modo de obrar han dado por resultado las fiebres intermitentes bajo diferentes formas y variedades (...) si a eso se añaden los excesos cometidos durante la abrasadora estación de la siega y trilla de los granos, falta de aseo y ventilación en las habitaciones no menos que de limpieza de los vestidos y ropajes» (25).

En un altre informe del 14 d'agost es recull: «diremos con toda franqueza ser y haber sido siempre funestos los arrozales». Encara que no són pas partidaris de la supressió dels camps d'arròs, el que es pensa que cal és donar les ordres necessàries perquè les repeses i canals estiguin degudament construïts per donar un més ràpid corrent i evitar les inundacions (26). Però l'epidèmia no va remetre. El 31 d'agost la subdelegació de Torroella es veu obligada a demanar dos metges «para la asistencia del excesivo número de enfermos que en el día existen en ella de resultas del cultivo del arroz» (27). Metges que no arriben i són reclamats urgentment el dia 11 de setembre ja que «desgraciadamente las enfermedades van en aumento con síntomas alarmantes que exigen un pronto y eficaz auxilio por parte del Gobierno...» (28).

L'Acadèmia de Medecina en la Junta Ordinària del mes de setembre encomanà als Drs. Mas i Planas anar a Torroella (29). des d'on afirmen «es verdaderamente digno de la mayor atención el estado de salud de sus habitantes en menos que el de algunos otros puntos del Ampurdán», i segueixen: «El estado de la expresada villa es sumamente patético, pues añadiendo a la emigración de una tercera parte a los menos de sus habitantes el influjo general de la epidemia reynante no ha perdonado de mucho una tercera parte de los que no han emigrado» (30).

Es destinaren 20.000 rals de billó per atendre la malaltia (31). La inspecció, a més de Torroella, es fa a l'Escala, Empúries, Bellcaire i altres punts. Trobant-se arreu un excessiu nombre de malalts. «Contándose 1.300 en l'Escala, más de 2.000 en Torroella de Montgrí y muchísimos en Bellcaire» (32).

Al llarg del mes de setembre trobem diverses comunicacions del desenvolupament epidèmic (33). El 5 d'octubre hi ha un dictamen dels metges Mas i Planas fent una descripció topogràfica detallada del lloc. A més de la ja secular culpa al conreu de l'arròs i dels calors intensos d'aquell any, diuen també: «Toda la población especialmente la parte mediana y baja regularmente viciada, dada al vino y

---

(25) Arxiu Acadèmia de Medecina de Barcelona, Lligall 18, any 1836, 2on. semestre, paper 207.

(26). Ibid., papers 210-212.

(27). Ibid., paper, 215.

(28). Ibid., paper, 250.

(29). Ibid., paper 250.

(30). Ibid., paper 252.

(31). Ibid., paper, 252.

(32). Ibid., paper, 253.

(33). Ibid., papers, 259, 260, 262, 263, 264, 266, 268 i 270.

licores y sobre todo muy aficionada al uso de caracoles que cría la montaña muy exquisitos y que corren a todas horas y sin prevención, causa ocasional en una gran parte de las dolencias de que se trata. Las aguas potables y de que más usa la mayoría de la población son del mismo río Ter. La gran masa de la población se compone de labradores por lo general pobres, sus habitaciones son sucias y con poca ventilación y falta enteramente de aseo y limpieza» (34). A continuació descriuen un panorama aterrador: «Efectivamente la poca o ninguna concurrencia en los mercados, la emigración de la mayor parte de los pudientes, el haberse cerrado por estas circunstancias muchísimas tiendas, las calles sin transito alguno y los enfermos hacinados por su considerable número sin poder ser socorridos, perecen víctimas de la intensidad de su mal» (35).

A finals d'octubre es fan càrrec de la sanitat de Torroella els facultatius A. Domènech (36) i F. Piñeda (37). L'epidèmia va minvar fins que el 7 de gener de 1837 poden ja acomiadar-se els dos metges (tot i que en aquest any hi hauria 189 defuncions). L'Ajuntament agrai públicament el seu bon comportament (38). A. Domènech va enviar a l'Acadèmia de Medicina de Barcelona un informe que deia: «...fue tanta la indignación e ira de todos los habitantes en general, que a los dos comisionados por V.S. a saber al Dr. Mas y al Dr. Planas se debe si no explotó una conmoción popular en la que intentaban quemar todos los arrozos, Molinos y demás arrees pertenecientes a este cultivo (...) era tan extremada la indigencia en el pueblo que me fue necesario acudir con mis caudales, no pocas veces para subvenir en sus mayores y extremas necesidades» (39). Quan marxà del poble va lliurar el seu peculí a les famílies necessitades. Hom restà molt agrai.

Pel juny del 1837 el cap de la subdelegació de Torroella posà en coneixement de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona els seus temors. «Se hace muy temible su reproducción (l'epidèmia) por hallarse en tan mal estado la policía médica, con respecto a los charcos que todavía quedan espero que esa corporación académica favorecerá mis infatigables desvelos para conseguir su entera destrucción, y al propio tiempo una completa recomposición del cementerio puesto que los cadáveres se hallan al descubierto» (40). Es posà mà per solucionar aquest fet. Es culpà a l'enterramorts, el qual quedà acomiadat i les sèquies varen ser netejades (41). Després d'aquesta epidèmia quedà suspès el conreu de l'arròs a l'Empordà per Reial Ordre del mes de juliol de 1838 (42), Ordre que va ser donada després d'es-

---

(34). Ibid., paper, 271.

(35). Ibid., paper, 271.

(36). A. Domènech va escriure l'obra *Historia topográfica y epidemiológica de Torroella de Montgrí*, 1837. A.A.M. 14-b-2-6 (XIII) n.º 12.

(37). A.A.M., paper, 292.

(38). Ibid., any 1837, paper, 2.

(39). Ibid., paper, 10.

(40). Ibid., paper, 19.

(41). Ibid., any 1838, paper, 83.

(42). Ibid., papers, 86 i 96.

coltar l'Acadèmia de Medicina, la Junta Superior Governativa del mateix ram, la Junta de Sanitat, la Societat Amics del País i la Diputació provincial de Girona que unànimement consideraren el conreu de l'arròs dolent per a la salut pública; d'aquesta manera quedava fora de la llei fins l'any 1900, la qual cosa no vol pas dir que s'acabessin les polèmiques. Mentre per a uns la salubritat i l'arròs podien quedar agermanats, per altres era com posar Déu i el diable de costat. Amb aquest títol de «Dios y el Diablo», contestà Joaquim Ferrer l'estiu de l'any 1853 des de Torroella de Montgrí a tots aquells que intentaven imposar de nou el discutit conreu. En aquest llarg, casuístic i apocalíptic article es dedica a rebatre una per una les mesures de precaució que els partidaris del conreu aconsellaven. Entre altres coses posava en consideració el següent: «Nótese bien, que esto es importante: Torroella que en los años hasta ahora transcurridos solía dar al sorteo de 50 a 60 mozos de primera edad (es decir, de 18 años según la Ordenanza de 1837) y separamos ya los de 19, ha dado en 1853 sólo 28; en 1854 y 55 bajará el número, y en 1856 tendrá sólo cuatro o cinco y aún tal vez inútiles. Si estos son daños quiméricos, ignoramos a que debe darse el nombre de realidades» (43). L'autor d'aquestes ratlles es basava en dades reals, però no tenia ja gens de raó acusar l'arròs. No va ser res més que el còlera el que afligí la població en aquells anys trenta del segle passat (44).

b) 1853-1854. Encara cuejava la polèmica sobre els estralls de 1834-1837 i quan precisament la població es veia privada d'elements joves per a treballar (els infants morts els anys 30) esclatà un nou brot colèric de consideració: 280 morts en 2 anys. El mes de setembre de 1854 contabilitzà el màxim nombre de difunts amb un total de 56 morts. L'epidèmia d'aquest any fou la més mortífera del segle XIX a Barcelona, on moriren 5.637 persones de còlera, agreujant-se encara més la situació social i política (45). El Bisbe de Girona exhortava pastoralment els fidels de la diòcesi amb els següents termes: «...no sólo se blasfema contra Dios y las cosas sagradas, sino que van de aumento los más sacrílegos atentados; no sólo se ultraja la religión y sus augustos misterios, sino que se hace esto con la mayor indiferencia, y hasta con alarde», i afegeix: «¿Qué no debíamos pues temer de un desbordamiento tan injurioso a la Magestad del Ser Supremo, sinó el que no consumiera con su ira e indignación con su fuego inesplicable, cual es el "còlera-morbo", o con otro de los innumerables medios que tiene para castigar al hombre rebelde?» (46).

---

(43). FERRER VIDAL, J.: «Dios y el diablo» a *Revista de Agricultura práctica*, 1853, t. II, p. 142.

(44). Un llibre manuscrit útil per a l'estudi d'aquesta epidèmia es troba també a l'Arxiu de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona. CONGOST VINYAS, R.: *Historia de la epidemia de calenturas intermitentes que sufrió el Bajo Ampurdán meridional en 1837, acompañada de un plano de los terrenos, etc.*

(45). Un bon estudi del moment a Barcelona és el de BENET J. i MARTÍ, C.: *Barcelona a mitjan segle XIX (1854-1856)*, Barcelona, Curial, 1976, Vol. II, pp. 424, 468 i 498.

(46). Citat per ALBERCH, R. i PORTELLA, J.: «La crisi de subsistències del 1856-57» a *Girona al segle XIX*, Girona, Gòthia, 1978, p. 53.

c) 1885. L'any 1885 va ser calamitós per a la població de Torroella. El primer d'abril, després d'una funció religiosa i quan el mestre Sr. Roger anava a iniciar un parlament davant les autoritats i d'un nombrós públic congregat a una sala de l'ex-convent dels Agustins, s'ensorrà el pis. Hi hagué molts ferits, encara que, afortunadament, cap mort (47). Però pel que ha passat a la història l'any 1885 és per haver esclatat el darrer estrall colèric important del segle i, si la seva repercussió fou menor que la dels anys trenta, a Torroella contabilitzem solament en un any 314 morts, dels quals, segons les partides de defuncions del registre civil (48), 171 ho foren a causa del còlera (49), la primera de les quals la trobem registrada el dia 6 de juliol, Margarida Sala i Freixas, una dona de 44 anys, tot i que en el Llibre d'Actes de l'Ajuntament el 12 de juliol es menciona com a primera víctima del còlera una altra dona morta posteriorment: «El Sr. Presidente manifestó que el médico D. Casimiro Valentí había dado parte a la Alcaldía de haber fallecido en la casa calle del Roser, n.º 34, Carmen Martinench, de enfermedad sospechosa; que acto continuo mandó reunir la Junta de Sanidad» (50). Es va disposar desinfectar la casa i les robes de la difunta i es va proclamar un ban dirigit a la població en el qual es donaven una sèrie d'ordres previsoros com la d'escombrar i regar els carrers, la prohibició de tirar aigües brutes al carrer, etc.

La següent mort la trobem el dia 22 de juliol. En aquesta data moltes persones ja estarien malaltes perquè el dia 23 ve el Governador Civil i, com consta en el Llibre d'Actes «...recorrió las casas de las personas atacadas tanto del casco de la población como del barrio de Estartit, animando a todos». Aquest mateix dia es registraren 3 morts de còlera i el 24, 4 més. L'Ajuntament va proclamar un nou ban complementant les normes del dia 12 i, el 2 d'agost, encara un tercer. Seran els darrers dies de juliol i els primers d'agost els més afectats. L'epidèmia es perllongaria a Torroella fins el 3 de setembre. Podem observar, amb les xifres que es detallen a continuació, el desenvolupament d'aquesta malaltia:

Juliol			Dia	Total morts	Causa còlera
Dia	Total morts	Causa còlera			
			24	8	3
6	2	1	25	4	4
9	1	1	26	4	3
22	7	1	27	4	3
23	4	3	28	14	13

(segueix)

(47). Per a més detalls vegi's l'article d'Eduard VIÑAS: «De la Torroella daltre temps» en el Llibre de la Festa Major del 1929.

(48). Arxiu del Jutjat de Torroella, llibre 4 de defuncions. (El registre civil s'havia creat l'any 1870, però els carlins cremaren l'arxiu de Torroella al cap de poc. Per aquesta raó el primer any amb documentació és el 1876).

(49). En un acord municipal del 25 de maig del 1890 hi consta la xifra de 250 morts a causa del còlera del 1885. Aquesta quantitat és exagerada. De totes maneres podrien ser algun més del 171 si per algun motiu s'hagués fet constar una altra causa de mort en certes partides.

(50). Arxiu Municipal de Torroella. Llibre d'Actes «D», any 1885.

Dia	Total morts	Causa còlera	Dia	Total morts	Causa còlera
29	12	11	15	5	5
30	7	6	16	3	2
31	6	5	17	2	1
	73	54	18	3	1
	Agost		20	1	1
1	8	8	21	1	1
2	21	20	22	1	1
3	6	5	27	1	1
4	12	10	28	1	1
5	10	7	29	2	2
6	11	8	30	2	2
7	6	6		138	116
8	12	11		Setembre	
9	6	4	3	3	1
10	10	8		TOTAL	
11	2	1	Juliol	73	54
12	6	5	Agost	138	116
13	2	2	Setembre	3	1
14	4	3		214	171

Heroi destacat fou el metge Dr. Casimir Valentí que auxilià en tot moment i amb bona ètica professional els desvalguts. Va escriure un fulletó sobre els fets (51). La població, agraïda, li dedicà el nom d'un carrer.

El comportament serè i els actes d'altruisme que es donaren a Torroella la van fer mereixedora de la Creu de Beneficència (52).

No ens estenem més sobre altres particularitats del còlera de l'any 1885 perquè ja ha estat molt ben estudiat (53).

2.3.1. Mortalitat dels adults (54).

Durant el segle XVIII a Torroella les persones adultes que havien superat la barrera dels 15 anys morien joves. Només cal dir que, ajuntades, les edats dels

(51). VALENTÍ, C.: *El còlera. Estudio con motivo de la epidemia de dicha enfermedad que sufrió la villa de Torroella de Montgrí en 1885*, Barcelona, 1886, 26 pp.

(52). GRAELLS, F.: «Torroella de Montgrí i la Creu de Beneficència», LL.F.M., 1977. Vegi's també l'inspirat poema que l'autor dedica a Casimir Valentí en el mateix article.

(53). AUDIVERT, M.: *L'Estartit i les illes Medes*, Granollers, Montblanc-Martín, 1971, p. 305.

(54). Els registres parroquials durant el segle XIX segueixen fent una distinció entre els adults (majors de 14 anys) els quals són els anomenats «cossos» i fins a 14 anys coneguts com «albats». Seguint aquesta edat divisòria, per adults interpretem els més grans de 14 anys. Els «albats» els estudiem en el següent apartat.

morts en grups de cinc anys, entre els anys 1740 i 1799 el conjunt en el qual trobem més proporció de morts de «cossos» és precisament el grup primer, el de 15 a 19 anys (12,7% dels morts «cossos»), els següents grups, per ordre de més a menys, serien els de 60-64, 30-34, 40-44, 50-54, 25-29, 35-39, 45-49, 20-24 i 55-59. Els 10 primers grups amb més morts són, doncs, els 10 més joves. El segle XIX també haurà canviat en aquest punt, perquè el grup amb més letalitat és el de 70-74 anys (12% dels morts «cossos») seguit pels de 60-64, 75-79, 65-69, 80-84, 50-54, 55-59, 40-44, 45-49 i 20-24. Malgrat les dificultats pròpies de l'època l'esperança de vida hauria guanyat moltíssim i aquestes xifres es veurien més separades encara si comparéssim solament la segona meitat del segle XIX que són uns anys ja molt millors que els de la primera meitat.

La gent vella, rara en el segle XVIII, pensem que de 1740 a 1799 solament 13 persones arribaren a octogenaris a la nostra vila, en el XIX són ja quelcom corrent. Podem comptar 385 persones que moren entre els 80 i els 84 anys, 137 entre els 85 i els 89, 37 entre els 90 i els 94, 7 entre els 95 i els 99 i dues dones privilegiades arribaren a centenàries; l'una va morir el mes d'octubre del 1870 acabat de complir el centenar d'anys, l'altra el mes de setembre de l'any 1882 quan havia arribat a l'edat rècord de 102 anys.

2.3.2. Mortalitat infantil.

Mentre que en el segle XVIII el 60% dels morts eren «albats», en el segle XIX aquesta xifra quedà reduïda a un 49,5% (55). Aquest percentatge va disminuir al llarg de tot el segle, particularment a partir de la dècada dels vuitanta quan se situa per sota del 40%:

Anys	Percentatge de morts «albats» sobre el total	Anys	Percentatge de morts «albats» sobre el total
1800-1809	59,5	1850-1859	53,3
1810-1819	47,9	1860-1869	52,7
1820-1829	53,0	1870-1879	49,2
1830-1839	48,6	1880-1889	38,2
1840-1849	56,5	1890-1899	35,3

Aquestes dades són vàlides també per als anys de forta mortalitat. L'únic any en el qual la mortalitat de «cossos» va ser molt superior fou el 1885, segons podem veure en el quadre següent:

Anys	Percentatges		Anys	Percentatges	
	«Albats»	Cossos»		«Albats»	Cossos»
1808-1810	55,5	44,5	1859	48,0	52,0
1834-1837	48,4	51,6	1865	50,9	49,1
1853-1854	52,9	47,1	1885	24,2	75,8

(55). Del total de 9.956 defuncions al llarg del segle XIX, 4.929 són «albats».

Aquests percentatges de mortalitat infantil són quelcom superiors als que es donaven a altres poblacions no llunyanes, per exemple la mitjana del segle XIX a Tossa de Mar va ser de l'ordre del 36,5% (56).

Hem volgut enllestir, igual com ho férem per al segle XVIII, el càlcul referent a l'esperança de vida en néixer fins als 15 anys, edats no tan afectades per les migracions i per la qual cosa els resultats són fiables. S'indiquen per quinquennis i en xifres mil·lèsimals, per a facilitar les comparacions (57).

El quinquenni més malaurat és el de 1835-1839 en el qual solament 529 criatures de les 1.000 nascudes arribarien a complir els 15 anys, però aquesta xifra està molt per sobre dels 192,7 que ens donava el quinquenni 1760-1764 i, fins i tot, és millor que el 426,0 del quinquenni més afortunat del segle XVIII, entre 1765 i 1769 que ara, en el segle XIX, el millor quinquenni queda convertit a 701,0 sobrevivents abans de complir els 15 anys entre 1810 i 1814.

Observant el quadre dels sobrevivents podem ja constatar la forta mortalitat infantil en el primer any de vida. En els anys estudiats del segle XVIII morien el 25,2% dels nascuts abans de complir un any. En el segle XIX queden reduïts a un 14,1%, gràcies a l'aplicació de la vacuna de Jenner.

Desglossada la mortalitat infantil en el primer any de vida en tres grups, tindríem els següents percentatges:

	Segle XIX	1740-1799
Abans de complir les 24 hores de vida	14,9	11,6
D'un dia a menys d'un mes	18,1	24,2
D'un mes a menys d'un any	67,0	64,2
	100,0	100,0

Quadre de sobrevivents:

Anys	0	1	2	3	4
1800-04	1.000	879,8	769,2	700,9	677,7
1805-09	1.000	867,3	728,1	662,4	609,6
1810-14	1.000	878,6	796,7	758,6	741,7
1815-19	1.000	897,3	809,0	764,0	738,8
1820-24	1.000	880,1	794,2	739,1	698,6
1825-29	1.000	868,7	775,7	727,8	712,8
1830-34	1.000	904,1	806,8	735,6	683,6
1835-39	1.000	800,0	663,6	604,5	586,3

(segueix)

(56). BARBAZA, Y., obra citada, p. 109.

(57). Vegi's el quadre de sobrevivents.

Recordem que, d'aquesta manera, de cada 1.000 nascuts, per exemple entre 1800 i 1804, 879,8 arribarien a complir un any, **769,2** dos, fins que 634,0 aconseguiren els quinze anys. Per tots els altres comentaris generals sobre aquest mètode, vegi's el LL.F.M. 1977.

Anys	0	1	2	3	4
1840-44	1.000	882,7	773,0	728,4	708,0
1845-49	1.000	854,9	766,2	736,6	714,1
1850-54	1.000	856,7	743,9	695,1	657,0
1855-59	1.000	861,4	760,9	708,9	679,4
1860-64	1.000	825,9	723,6	655,4	626,7
1865-69	1.000	803,8	691,9	652,7	626,5
1870-74	1.000	809,3	713,3	664,0	619,9
1875-79	1.000	864,8	766,4	732,2	718,5
1880-84	1.000	852,7	727,9	684,6	651,7

Anys	5	6	7	8	9
1800-04	668,1	657,2	655,8	650,3	642,2
1805-09	595,4	587,7	586,4	582,5	579,9
1810-14	733,2	727,6	723,4	720,6	716,4
1815-19	733,4	719,0	715,4	704,6	693,8
1820-24	684,0	679,1	674,2	672,6	669,4
1825-29	701,9	696,4	688,2	673,2	655,4
1830-34	654,8	630,2	623,4	619,3	617,9
1835-39	565,1	553,0	551,5	548,5	544,0
1840-44	699,1	694,0	688,9	686,3	685,0
1845-49	701,4	684,5	681,7	676,1	673,3
1850-54	634,1	626,5	615,8	612,8	605,2
1855-59	667,3	662,1	658,6	651,7	641,3
1860-64	603,4	598,0	592,6	590,8	590,8
1865-69	613,4	604,7	600,3	595,9	594,4
1870-74	603,0	603,0	592,6	592,6	592,6
1875-79	711,7	710,3	704,8	693,9	688,4
1880-84	637,8	632,6	630,9	622,2	618,7

Anys	10	11	12	13	14	15
1800-04	640,8	640,8	640,8	640,8	638,1	634,0
1805-09	578,6	578,6	576,0	576,0	574,7	572,1
1810-14	712,2	706,6	705,2	702,4	702,4	701,0
1815-19	690,2	684,8	679,4	674,0	674,0	670,4
1820-24	664,5	659,6	653,1	648,2	646,6	643,4
1825-29	647,2	633,5	628,0	623,9	618,4	615,7
1830-34	615,2	612,5	609,8	608,4	607,0	605,6
1835-39	541,0	535,0	533,5	533,5	533,5	529,0
1840-44	682,4	681,1	679,8	673,4	670,8	655,5
1845-49	671,9	670,5	667,7	667,7	667,7	666,3
1850-54	605,2	603,7	603,7	602,2	600,7	599,2
1855-59	632,6	630,9	627,4	625,7	618,8	615,3
1860-64	585,4	583,6	580,0	578,2	578,2	574,6
1865-69	592,9	592,9	587,1	584,2	582,7	582,7
1870-74	588,7	586,1	584,8	579,6	578,3	573,1
1875-79	678,8	673,3	667,8	662,3	658,2	656,8
1880-84	617,0	613,5	610,0	606,5	604,8	603,1

2.3.3. Mortalitat segons el sexe.

Hi ha una superior mortalitat del sexe masculí en els primers anys de vida (tal com passava en el segle XVIII):

«Albats», nens 52,1%
nenes 47,9%.

Distribució dels adults («Cossos»); percentatge:

	Homes	Dones
15-29 anys	13,2	12,0
30-44 »	13,3	15,2
45-59 »	20,2	17,6
60 anys i més	53,3	55,2
	100,0	100,0

El més destacable és que la majoria dels homes i dones que arribaven als 15 anys aconseguïen passar dels 60. Situació que ha canviat substancialment respecte el segle XVIII quan ho feien un 28,5% dels homes i un 30% de les dones.

2.3.4. Mortalitat segons l'època de l'any.

Percentatge:

Mesos	«Albats»	«Cossos»	Mitjana total
Gener	7,3	10,2	8,8
Febrer	5,5	7,3	6,4
Març	4,8	8,7	6,7
Abril	4,9	7,3	6,1
Maig	5,1	6,6	5,9
Juny	6,8	6,2	6,5
Juliol	13,2	8,1	10,6
Agost	16,7	10,0	13,4
Setembre	12,3	8,5	10,4
Octubre	9,1	8,3	8,7
Novembre	7,9	9,2	8,5
Desembre	6,4	9,6	8,0
	100,0	100,0	100,0

La major mortalitat d'«albats» es concentrava molt clarament en els mesos d'estiu i tardor, la dels «cossos» era més irregular (a diferència del segle XVIII en el qual hi havia un percentatge de morts més elevat durant l'hivern). La mitjana total, que en el segle XVIII es donava clarament a la tardor, en el XIX es veu superada pels mesos de calor, la qual cosa ens indica la importància de les malalties infeccioses durant el segle.

2.4. Nupcialitat.

Fent un estudi sobre els anys del segle XIX acabats en «0», ens resulten els

següents percentatges de matrimonis dels quals un o els dos dels contraents eren vidus:

Marit vidu	10,0%
Muller vídua	6,2%
Marit i mullers vidus	10,2%
Total	26,4%

És a dir, en una quarta part dels matrimonis hi havia encara participació d'aigu vidu, la qual cosa ens revela de que el segle XIX a Torroella és encara una societat de mortalitat crescuda i que els vidus gairebé es veien obligats a contraure segones o ulteriors núpcies per a no deixar una població sense infants.

Les taxes de nupcialitat serien:

1855-1859	6,7 per mil.
1875-1879	8,5 per mil.
1885-1889	9,2 per mil.
1895-1899	7,7 per mil.

Les taxes de nupcialitat s'havien reduït molt de les del segle XVIII (1785-1789: 16,9 per mil).

2.5. Composició de la població.

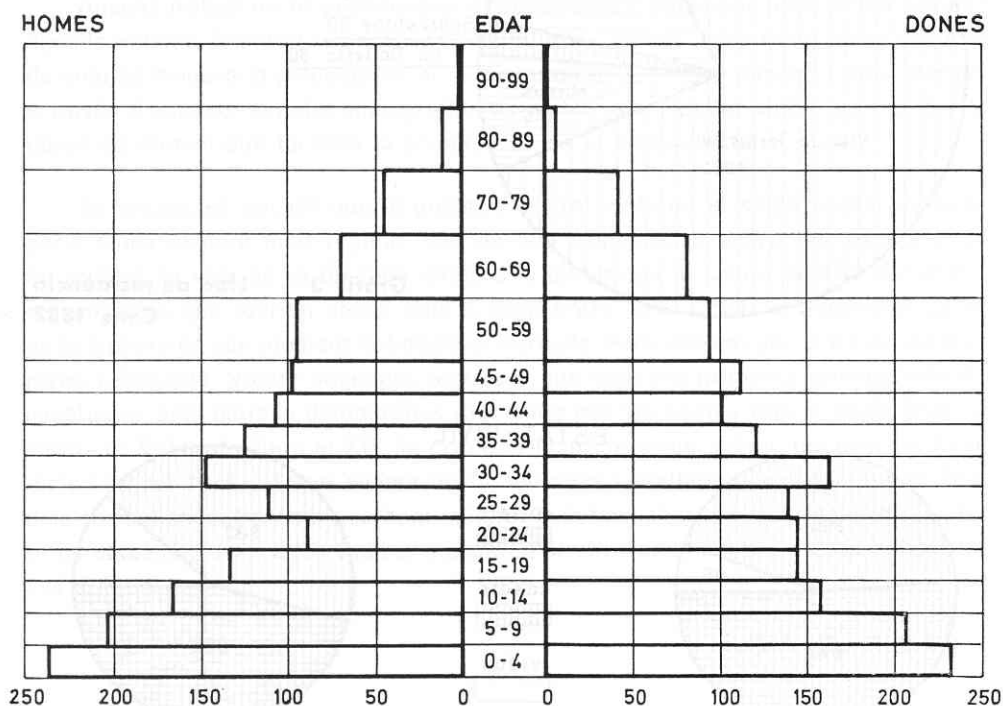
Per estudiar la composició de la població disposem bàsicament dels censos que, com hem dit abans, solament els de la segona meitat del segle són fiables. De totes maneres alguns d'ells ens ofereixen ben poca possibilitat d'estudi ja que tenint una finalitat més fiscal que de control demogràfic, estan mancats de detalls d'interès per a analitzar la població.

Les dades que segueixen són del cens de 1877 amb les quals hem confeccionat la piràmide d'edats del gràfic 2.

Grup d'anys	Homes	Dones	Percentatge
0-4	237	232	12,3
5-9	202	206	10,7
10-14	165	157	8,4
15-19	133	144	7,2
20-24	88	144	6,1
25-29	111	140	6,6
30-34	147	161	8,0
35-39	124	120	6,4
40-44	107	101	5,4
45-49	97	112	5,5
50-59	191	191	10,0
60-69	140	164	8,0
70-79	89	84	4,5

80-89	19	11	0,8
90-99	1	1	0,1
Total ...	1.851	1.968	100,0

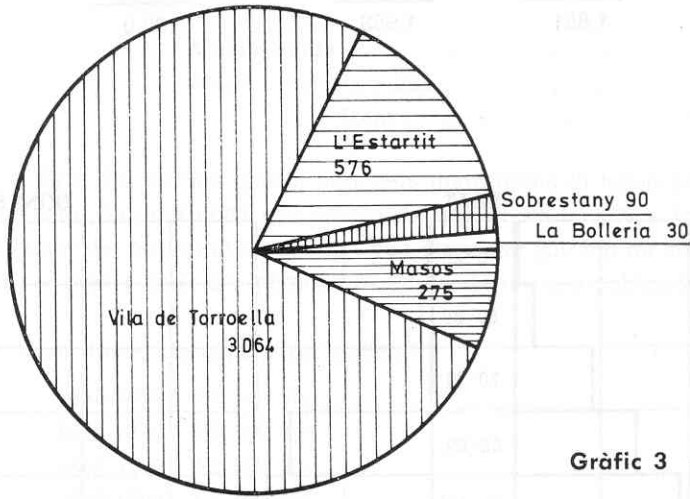
Gràfic 2. Cens del 1877

La piràmide té la forma netament triangular pròpia de l'època, conservant encara una gran base de mainada. Destaca l'osca entre els 15 i els 29 anys com a conseqüència de la poca natalitat que trobem entre 1852 i 1864, anys que emmarquen la greu crisi de subsistència del 1856-1857. El buit d'aquestes edats és més pronunciat en el costat dels homes entre els 20 i 24 anys per trobar-se, alguns d'ells, en casernes i destacaments militars, així, pel contrari, la piràmide d'edats de Girona ciutat ens mostra una preponderància d'aquest grup per la presència de cosos militars (58).

En el cens de 1887 hi ha referència a una sèrie de dades que ens poden ajudar a entendre millor la població del segle passat a Torroella:

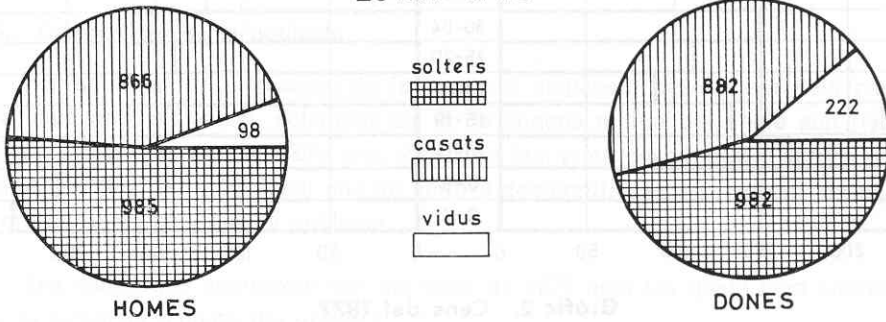
(58). PORTELLA, J. i ALBERCH, R.: «El desenvolupament...», obra citada, p. 27.

a) Es fa una distinció del lloc de residència dins del mateix municipi:

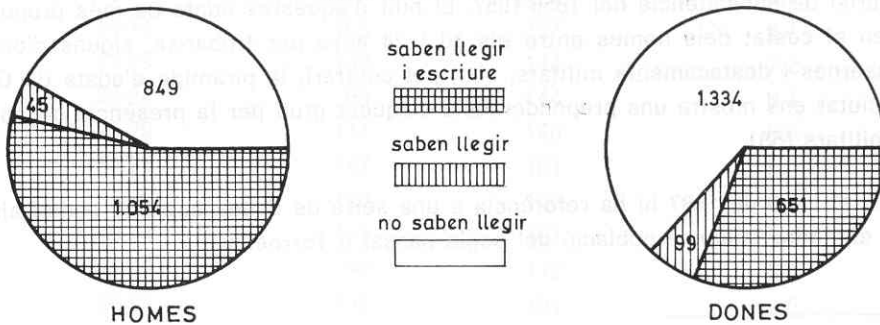
Gràfic 3 - Lloc de residència
Cens 1887

ESTAT CIVIL

Gràfic 4 - Estat civil - Cens 1887

ALFABETITZACIÓ

Gràfic 5 - Alfabetització - Cens 1887

d) Procedència Cens 1887.

Nascuts a una altra «província»		Nascuts a l'estranger (59)	
Homes	130	...	7
Dones	79	...	6

3. PER CONCLOURE.

Aquest treball no té pretensions d'exhaustivitat, solament hem volgut aportar aquells mínims (malgrat la pesadesa dels balls de xifres) per a tenir bases segures de com es trobava la població en el municipi durant el segle passat. També perquè a través d'aquests estudis monogràfics es poden anar vestint amb més rigorositat obres de síntesi que facilitin la comprensió de la nostra història.

En resum, es pot dir que la població de Torroella en el segle passat es comportà d'una manera molt regular, tret de dos moments de mortalitat excepcional. En realitat, la vida es va fer més difícil a la ciutat que al camp; la xifra del 49,8% de persones que morien abans dels 5 anys entre 1845 i 1847 a Barcelona ciutat no la trobem en cap moment del segle a Torroella. Però deixem per al lector les darreres reflexions. Volèm solament remarcar que som les primeres generacions no assetjades pels estralls demogràfics provocats per les pestes fins el segle XVII, la verola el XVIII, el còlera el XIX, la grip a principi de segle actual, les guerres mundials i la del 1936... I que encara no fa 100 anys l'analfabetisme afectava el 60% dels torroellencs! Pensem que hem millorat substancialment i que, malgrat els profetes de calamitats, noves fites ens esperen si utilitzem, com a eines, la solidaritat i la cultura.

JOAN SURROCA

---

(59). En el cens de l'any 1877 hi consten 26 residents a Torroella nascuts a l'estranger.